

T: ve všech fyt. o. – M: téměř ve všech fyt. o. [údaje chybějí z fyt. o. 22. Halštr. vrch. a 23. Smrč.]. – O: 85. Kruš. hor. (Abertamy, hora Plešivec), 88a. Král. hvoz. (více lokalit), 88b. Šum. pláně (Dobrá Voda, Velký Babylon; Smí), 88h. Svatoťomáš. hor. (Jasánky), 91. Žďár. vrchy (Radostín, Štírův důl; Studnice; Pohledec), 93a. Krk. les. (Vítkovice), 93c. Rých. (Dolní Maršov, Sklenářovický vrch), 97. Hr. Jes. (Vrbno pod Pradědem; Branná; Heřmanovice), 98. Níz. Jes. (roztr.), 99a. Radh. Besk. (Ostravice; Visalaje, údolí potoka Řečice).

Celkové rozšíření: V Evropě od Britského souostrovní (s výjimkou z. části Irska a s. Skotska) na sever po stř. Skandinávií, Finsko, na východ do evropské části Ruska; na jih zasahuje až po africké Středozeří. V Asii Turecko, Kavkaz, Írán; zavlečený v Severní Americe. – Mapy: HULTÉN AA 1958:75; MEUSEL et al. 1978:382; HULTÉN NE 1986:805.

Poznámka: Z území ČR jsou známy ojedinělé nálezy některých zástupců rodu *Calamintha* – marulka, který je blíže příbuzný rodům *Acinos* a *Clinopodium*, s nimiž je někdy řazen do společného, široce pojímaného rodu *Satureja*. Rod *Calamintha* se od *Acinos* a *Clinopodium* odlišuje především rovnou kališní trubkou. U nás byly nalezeny následující druhy:

Calamintha menthaefolia HOST Fl. Austr. 2:129, 1831 – marulka lesní [syn.: *Calamintha sylvatica* BROMF. Phytologist 2:49, 1845. – *Satureja menthaefolia* (HOST) FRITSCH Excursionsfl. Oesterr. 478, 1897. – *Calamintha montana* LAM. subsp. *officinalis* (MOENCH) DOSTÁL sensu DOSTÁL Květ. ČSR 1240, 1949, non. orig.] je vytrvalá bylina s přímou až krátce vystoupavou, (15–)20–40(–70) cm vys., dlouze vlnatě chlupatou lodyhou, s listy dl. řapíkatými (řapík až 2 cm dl.), s čepelí vejčitou až šir. vejčitou, (15–)20–70(–90) mm dl., 15–40(–45) mm šir., na obou stranách chlupatou, na okrajích vroubkovaně pilovitou. Chudokvěté (3–9květé), stopkaté lichopřesleny tvoří koncový rozvolněný jednostranný lichoklas, listeny v dol. části květenství listům podobné, směrem vzhůru se však nápadně zmenšující, listence čárkovité, kratší než 3–7 mm dl. květní stopky. Kalich je zřetelně dvoupyský, 7–8 mm dl., roztr. pyřitý, hustě žláznatý stopkatými i přisedlými žlázkami, v ústí kališní trubky věnec chlupů, chlupy z trubky však nevyčnívají, nahoru ohnuté cípy hor. kališního pysku nápadně kratší než cípy dol. pysku, 1,5–2,0 mm dl., cípy dol. pysku 3–4 mm dl., brvitě; koruna (10–)14–20 mm dl., fialová či růžová. Druh byl nalezen u Průhonice na náspu dálnice v r. 1989 (ŠPRYŇAR PRC). V r. 1998 byla však při úpravách dálnice lokalita zničena a rostliny se již později nepodařilo nalézt. Jedná se nepochybně o zavlečení; druh je rozšířen převážně v j. Evropě, k nám nejbližší lokality přirozeného výskytu jsou na j. Slovensku.

Calamintha nepeta (L.) SAVI Fl. Pis. 2:63, 1798 – marulka šantovitá [syn.: *Melissa nepeta* L. Sp. Pl. 593, 1753. – *Satureja nepeta* (L.) SCHEELE Flora, Regensburg, 26:577, 1843]. Jsou to vytrvalé byliny s přímou až vystoupavou, bohatě

větvenou, řídké až hustě měkce chlupatou lodyhou, s listy řapíkatými (řapík ca 10–15 mm dl.) a čepelí vejčitou až šir. eliptickou, 10–30(–40) mm dl., 8–20 mm šir., oboustranně hustě chlupatou, mělce vroubkovanou. Chudokvěté, dl. stopkaté lichopřesleny v úžlabí listů podobných, listence drobné, čárkovité. Kalich je zřetelně dvoupyský, 3–7 mm dl., v ústí kališní trubky věnec chlupů, chlupy z trubky zřetelně vyčnívají, koruna (9–)10–15 mm dl., bílá nebo růžová. Druh je rozšířen v j. Evropě a j. části stř. Evropy, občas se pěstuje i v jiných částech Evropy, kde může náhodně zplaňovat. Velmi variabilní, taxonomicky i nomenklatoricky problematický druh, v rámci něhož byla popsána řada infraspecifických jednotek. U nás byly zjištěny dva poddruhy:

(a) subsp. *nepeta* (syn.: *Calamintha nepetoides* JORD. Obs. Pl. Crit. 4:16, 1846) s kalichy jen řídké pyřitými s četnými přisedlými i stopkatými žlázkami, cípy hor. kališního pysku 0,7–1,5 mm dl., trojúhelníkovité. Listy s čepelí mělce vroubkovanou, s 5–9 zuby na každé straně. Poddruh byl nalezen zplaňelý na skalkách pod hradem Rožmberk (obec Rožmberk nad Vltavou, ŠTECH et ŽILA 1996 PR).

(b) subsp. *glandulosa* (REQ.) P. W. BALL. Bot. J. Linn. Soc. 65:347, 1972 [syn.: *Calamintha officinalis* MOENCH Meth. Pl. 409, 1794. – *Thymus glandulosus* REQ. Ann. Sci. Natur., sér. 1, 5:386, 1825. – *Satureja calamintha* (L.) SCHEELE Flora, Regensburg, 26:577, 1843]. Poddruh se liší od předchozího zejména znaky na kalichu. Kalich je hustěji chlupatý (nápadně dlouhé chlupy jsou hlavně na žilkách) a žláznatý přisedlými kulovitými žlázkami (stopkaté žlásky jsou jen zřídka vtroušeny nebo chybějí). Cípy hor. kališního pysku jsou kratší, 0,5–1,0 mm dl., šir. trojúhelníkovité. Listy s čepelí téměř celistvou nebo jen velmi mělce vroubkovanou, nanejvýš s 5 zuby na každé straně. Poddruh se u nás občas pěstuje v zahradkách a zřídka zplaňuje (Morava, Šternberk, DOMIN 1948 PR).

Calamintha grandiflora (L.) MOENCH Meth. Pl. 408, 1794. – marulka velkokvětá [syn.: *Melissa grandiflora* L. Sp. Pl. 592, 1753. – *Satureja grandiflora* (L.) SCHEELE Flora, Regensburg, 26:577, 1843]. – Vytrvalé byliny s lodyhou až 70 cm vys., listy řapíkatými s čepelí vejčitou až podlouhle vejčitou, 30–80 mm dl., 20–50 mm šir., s 5–10 páry hrubých pilovitých zubů. Lichopřesleny nápadně velkých květů jsou nahloučeny v koncových lichoklasech. Kalich trubkovitý, (10–)12–16 mm dl., roztr. krátce pyřitý s vtroušenými přisedlými žlázkami, často namodralý, cípy dol. pysku jsou jen o málo delší než cípy hor. pysku, cípy obou pysků šir. trojúhelníkovité; koruna 20–40 mm dl., růžová, někdy fialově naběhlá. Původní je v j. Evropě, občas se pěstuje v zahradkách, zřídka zplaňuje (Praha-Smíchov, DEYL 1945 PR).

26. *Hyssopus* L. – yzop *)

Hyssopus LINNAEUS Sp. Pl. 569, 1753.

Lit.: DOMIN K. (1932): Ysop lékařský (*Hyssopus officinalis* L.) v Slovenském krasu. Věda Pfir. 13:245–249.

Keře nebo polokeře, většinou olysálé, silně aromatické, s přisedlými žlázkami. Listy téměř přisedlé, celokrajné. Květy v lichopřeslenech seskupených v terminálních lichoklasech. Květy modré, zřídka běložluté; kalich trubkovitý s 5 stejnými cípy, koruna dvoupyská; tyčinky 4, dlouhé, zřetelně vyčnívající z koruny; čnělka ještě delší, s dvouramennou bliznou; podsemeníkový žláznatý val 4laločný s nejdelším předním a nejkratšími postranními laloky, laloky celistvé. Tvrdky vejcovité, 4boké. – 15 druhů od Středozeří do Střední Asie. – Protandr. Entomogam.

*) Zpracoval P. Tomšovic

1. *Hyssopus officinalis* L. – yzop lékařský

Tab. 109/1

Hyssopus officinalis LINNAEUS Sp. Pl. 569, 1753. – Syn.: *Hyssopus angustifolius* BIEB. Fl. Taur.-Caucas. 2:38, 1808. – *H. canescens* (DC.) NYMAN Consp. Fl. Eur. 587, 1881. – *H. officinalis* subsp. *angustifolius* (BIEB.) ARCANGELI Compend. Fl. Ital. 514, 1882.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 1116. – Extra fines: CALLIER Iter Taur. Tert., no 618. – SCHULTZ Herb. Norm., ser. n., no 315.

Polokeře 20–60(–100) cm vys., s hlubokým kořenem s dřevnatou hlavou a vzpřímenými, vystoupavými až poléhavými větvemi, krytými matně hnědou, šupinovitě se odlupující borkou, bylinné větve ± přímé. Listy ± přisedlé, podlouhlé, kopinaté až čárkovitě kopinaté, krátce zašpičatělé, 10–30(–50) mm dl., 2–10 mm šir., s přisedlými, silně aromatickými žlázkami. Lichopřesleny nejčastěji 3–7květé, skládající terminální, často jednostranný lichoklas. Kalich 4–8 mm dl., pýřitý, do 1/4–1/2 členěný, cípy úzce trojúhelníkovité, krátce osinkaté; koruna 7–12 mm dl., modrá až fialová, zřídka bílá, hor. pysk vykrojený, dolní 3laločný se stř. lalokem obsrdčitým. Tvrdky asi 2 mm dl., tmavohnědé. VII–VIII. Ff.

2n = 12 (extra fines)

Variabilita: V oblasti původního výskytu značně proměnlivý druh, jehož odchylky jsou hodnoceny v různých taxonomických stupních. Pěstované typy se řadí do subsp. *officinalis*, význačně delšími kališními cípy a osinkatými listeny. Občas se též vyskytuje s bílými květy. DOMIN (1932) pokládá výskyt ve Slovenském krasu za původní a popisuje odtud místní odchylku var. *borealis*.

Ekologie a cenologie: Na rumišťích, v lomech, příkopech a na stráních, vždy na výslunných a suchých místech ve společenstvech z okruhu třídy *Agropyreteea repentis*.

27. *Origanum* L. – dobromysl *)

Origanum LINNAEUS Sp. Pl. 588, 1753.

Lit.: SOÓ R. et BORHIDI A. (1968): Über einige Formenkreise der Ungarischen und Karpatischen Flora X. Galeopsis ladanum und Origanum vulgare. Ann. Univ. Sci. Budapest, sect. biol., 9–10:361–364. – KHEYR-POUR M. A. (1969): Contribution à l'étude du déterminisme génétique écologique du polymorphisme sexuel chez Origanum vulgare L. C.-R. Séances Acad. Sci. Paris, ser. D, 268:2566–2567. – IETSWAART J. H. (1980): A taxonomic revision of the genus Origanum (Labiatae). Leiden. – IETSWAART J. H. et al. (1984): Male sterility and ecology of Dutch Origanum vulgare populations. Acta Bot. Neerl. 33:335–345.

Vytrvalé byliny s přímými lodyhami, obvykle chlupaté a pokryté přisedlými siličnými žlázkami. Listy celokrajné nebo jen mělce po okraji vroubkované. Květenství chudokvěté lichopřesleny nahloučené do krátkých vrcholových lichoklasů nebo hlávek. Květy oboupohlavné a samičí na oddělených rostlinách. Kalich zvonkovitě trubkovitý, obvykle 13žilný, v ústí s výrazným prstencem štětinatých chlupů; koruna jen mírně dvoupyská s hor. pyskem rovným, nepřilbovitým; tyčinky 4, lysé, se zřetelným konetivem a rozestálými, téměř kulovitými prašníky; bliznová ramena mírně nestejně dlouhá. Tvrdky obvejcovité, hladké. – Asi 20 druhů s těžištěm rozšíření ve Středozeří a na Blízkém východě. – Entomogam.

*) Zpracoval L. Hrouda

Tab. 109: 1 *Hyssopus officinalis*, 1a – báze lodyhy s kořenem, 1b – květ. – 2 *Origanum vulgare*, báze lodyhy s oddenkem, 2a – květ. – 3 *O. vulgare* subsp. *vulgare*. – 4 *O. vulgare* subsp. *prismaticum*.

